

ZOFIA GRODECKA *Stroje ludowe w dawnym i współczesnym Poznaniu*, Monografie Muzeum Narodowego w Poznaniu, t. 18, Poznań 1986, ss. 146, ryc. 115.

Zarówno ubiór poznańskich Bambrów, jak wiejski ubiór noszony na peryferiach tego miasta zasługiwał na tak szczegółowy opis, jaki dała omawiana monografia. Autorka podkreśla wieloletnie trwanie dwóch odmiennych typów strojów ludowych w środowisku wielkomijskim. W zachodniej części Polski już przed końcem XIX w. tradycyjny strój ludowy stopniowo zanikał. Dlatego też utrzymanie się świątecznego stroju kobiecego do dnia dzisiejszego i noszenie go jako kostiumu, przynajmniej podczas uroczystości kościelnych, zasługiwało na uwagę i staranne omówienie. Opisowa strona książki nie budzi zastrzeżeń. W pierwszej części autorka omawia strój poznańskich Bambrów, przedstawiając krótko ich osiedlenie się we wsiach miasta Poznania po przybyciu z okolic Bambergi w Górnej Frankonii (Bawaria), w XVIII w. Osadnicy ci szybko się polszczyli, mieli jednakże wyraźne poczucie odrębności, wiążące się po części z ich zamożnością.

W opisie stroju Bamberki wyróżniono koszulki, liczne spódnice, sznurówki, jaki i krótsze kaftany, fartuchy, czepce, kornety, krezy, pończochy, trzewiki, rękawiczki, zawieszane u pasa kieszenie i biżuterię. Autorka stara się przedstawić poszczególne fazy rozwoju stroju Bamberek, zaczynając od analizy dokumentu ikonograficznego sprzed 1838 r. Następnie omawia okres szczytowego rozwoju ubioru od lat osiemdziesiątych XIX w. do I wojny światowej i etap stopniowego zanikania i przeradzania się w kostium wkładany przy wyjątkowych uroczystościach, przeważnie kościelnych. Odczuwa się jednak w tym analitycznym opracowaniu całkowity brak historycznej analizy stroju. Wcześniejszy wariant stroju Bamberek wywodzi się wyraźnie z ubiorów kobiecych z XVIII w., a kryzy są nawet reliktem stroju hiszpańskiego z XVI i początku XVII w. Także rozszerzenie spódnic przez nakładanie kilku pod spodem przypomina rozwiązania techniczne zauważone u mieszczek i wieśniaczek z XVIII w. Kształt tych spódnic można by wiązać nawet z późną wersją hiszpańskich i francuskich fortugałów z przełomu XVI—XVII w. a nie rogówek z XVIII w. Gdy idzie o dodatki, to uderza noszenie mitynek, czyli rękawiczek bez czterech palców, a także przymocowywanie u pasa ozdobnych kieszeni, pełniących rolę torebek, zakrywanych fartuchem. Wyliczone elementy damskiego ubioru odbiegają znacznie od ludowego czy mieszczańskiego ubioru polskiego z XVIII w. Jego korzenie sięgają renesansowej mody hiszpańskiej z XVI i początku XVII w., w uproszczonym, niemieckim wariantcie. Jedynie haftowane czepce i termin „spódnik” można by wiązać z mieszczańskim ubiorem wielkopolskim XVIII w. Natomiast męski ubiór Bambrów w niektórych elementach jak czamara czy bekiesza daje się łączyć z relikdami ubioru narodowego noszonego przez polskich mieszczan w XVIII w.

Archaiczne elementy opisywanego przez autorkę ubioru Bambrów należałoby zbadać sięgając do ubiorów noszonych w Górnej Frankonii w XVIII w. Tam za-

chowały się w świątecznym stroju wzory renesansowe¹. Brak jakiegokolwiek perspektywy historycznej i sięgania poza początek XIX w. jest niestety dość rozpowszechniony w pracach etnograficznych. W wypadku tak wyraźnie ukształtowanego historycznie ubioru Bambrów o znacznym stopniu zachowawczości jest to szczególnie odczuwalne. Podobne uwagi nasuwają się przy lekturze rozdziału o wiejskim stroju poznańskim. Tu jednak autorka musiałaby się zainteresować dla celów porównawczych wydanymi inwentarzami ruchomości mieszczan poznańskich z XVIII w. Ich analiza wraz z wynikami moich badań nad spisami ruchomości wielkopolskich chłopów wskazuje na pewne analogie terminu „spódniki”, podobieństwo kroju koszul czy staników-gorsecików. Jednakże ubiór ten podlegał w znacznym stopniu wpływom ubioru miejskiego z XIX wieku.

Autorka bardzo starannie opisała oba typy ginących strojów kobiecych noszonych na terenie Poznania. Zafascynowana pracami P. Bogatyriewa dała zestawienie funkcji społeczno-kulturowych obu strojów. Można by bardziej uwypuklić znaczenie tych strojów jako oznak, chociaż ich znakowa rola już zanikała w ostatnim okresie. Praca ta, oparta w znacznym stopniu na zanikających już źródłach wywołanych, ma duże znaczenie w naszej ubogiej literaturze dotyczącej chłopskiej i mieszczańskiej odzieży XIX i XX wieku.

I. Turnau

¹ Proponuję wykorzystanie artykułu W. D. Konenkampa, *Bemerkungen zum Wandel des Kleidungsstiles in einer oberfränkischen Landgemeinde [w:] Mode Tracht Regionale Identität. Historische Kleidungsforshung Heute. Referate des internationalen Symposions im Museumsdorf Cloppenburg*, Cloppenburg 1985, s. 104–115, i podanej tam literatury przedmiotu.